

Милосав Буца Мирковић

Драмски звездограм Миладина Шеварлића*

Демон ми је дошајнуо

Драмски опус Миладина Шеварлића представља велико, обимно дело драмских распона од етичких до политичких упоришта, од психолошке утемељености до полихисторијских релеванција. Тематски обухватан, Шеварлић је мајстор драмске форме кроз коју се прочишћује и продубљује разумевање историје и психолошке условљености њених протагониста и жртава.

Он је у свом замашном опусу најчешће профилисао ликове чије се неурозе и фрустрације, патња и агресија могу тумачити болестима историјског времена и невремена.

У Шеварлићевим драмским текстовима кључају некадашње, али нераздвојно савремене страсти, дилеме, противуречја; оживљавају уломци укорене не цивилизације, девалвиране историје; израњају топоси и митоси из нетом осупнуте повести. Технички, језички и стилски перфекционист, драматуршки супериорно артикулисан, комуникативан, асоцијативан, неретко заједљив, са сатиричком оштрином и негованом дистанцом, он својим делима захвата пловну дубину бића, али и драматичну, уз-

будљиву социјалну базу јунака без јунаштва.

Ова, четврта књига Шеварлићевих *Изабраних драма* садржи две драмске параболе чија је радња смештена у шпански (*У рукама оцабине*), односно, српски XV век (*Византијски амејисци*). Остале три драме баве се актуелном проблематиком српске грађанске, друштвене и политичке судбине, те одговарајућим психолошким и моралним импликацијама.

Драме су у књизи распоређене према времену њиховог настанка, што се – у овом случају – поклапа са историјском хронологијом. Све су, изузев прве, која је настала 1968, написане 2008, односно 2009. године. Дакле, између прве (*У рукама оцабине*) и следеће (*Византијски амејисци*) прошло је читавих четрдесет година. Какву је и колику еволуцију ауторов рукопис претрпео, препуштамо на процену читаоцу – са уверењем да има довољно, како тематских, тако и стилских разлога које ово рано остварење чине довољно компатибилним са осталима. У тој шпанској драми почиње, већ, да се уобличава естетика

* Предговор Шеварлићевој књизи *Изабране драме (4)*, УДПС, Београд 2010.

која ће доћи до пуног изражаја у историјским драмским параболома са српским темама, од *Пројасићи царства српскога* све до *Византијског амејисџа*.

Те драме не представљају реконструкцију, ни глорификацију историје, нити манипулишу њоме. Те драме, поштујући историјске чињенице које успевају да се пробију из таме времена, посебно региструју оне које су карактеристичне за правце оваплоћења националног усуда, те их асоцијативно повезују са симетричним чињеницама што и данас дефинишу сличне или истоветне судбинске исходе.

Тако се одсликава симболичка матрица што мултипликује националну судбину кроз време, попут проклетства које се не може скинути, будући да га поменути етнос у довољној мери није ни свестан, или је – пак – жртва инверзије система вредности, где се мане схватају као врлине и обратно, и где несвесно, ирационално, афективно деланье увелико надјачава свесно и разумно.

Будући да тако фиксирана, симболичка, судбинска матрица представља универзални и надвременски модел, свака се од ових историјских параболоа може – упркос њиховој историјској утемељености – исказати савременим језиком. Тиме се, управо, потцртава параболни смисао текста. А како трагедија, понављајући се, еволуира у фарсу – тако је и основни тон ових остварења ироничан.

Дело *У рукама оцацбине*, за разлику од осталих драма историјског циклуса, које су везане за српску историју, бави се, дакле, шпанском инквизицијом; но, говорећи о збивањима у Гранади XV века, испитује – као и остале горе поменуте драме – матрицу примењиву сада и овде, односећи се, напосе, на време када је драма настала, али, разуме се, не само на њега. Инквизиција се овде, дакако,

јавља као препознатљива парадигма сваке врсте тоталитаризма, парадигма која – као и у случају драма из српског циклуса – поштује, притом, релевантне историјске чињенице.

Друга драмска параболоа, *Византијски амејисџи*, бави се Србијом Бранковића, на издисају, стешњеном, с једне стране, турском империјалном најездом, а с друге, банкарским, меркантилистичким манипулацијама Запада и милитантним походом католичке цркве. Историјски подаци су аутентични (без обзира на литерарну стилизацију), те се паралелизам са временом садашњим успоставља без ауторовог инсистирања.

Драме са савременом тематиком (*Scherzo*, *Балканска рајсодија*, *Ајсолујни слух*) припадају, у ширем смислу, циклусу ауторових грађанских драма. Оне, међутим, за разлику од ранијих остварења тога циклуса (*Небеска војска*, *Повраћак Вука Алимџића* и др.) која прате распадање грађанске породице и грађанских вредности – управо, читава једна цивилизација, морала и културе – пред налетом нове, комунистичке вере и облика живота, говоре о најновијој тзв. демократској трансформацији кроз коју ово друштво пролази, где се – парадоксално – прошло, комунистичко време чини, сада, као период стабилности, мира и морално утемељеног поретка.

Будући да се и у овом случају – као и у епохи комунизма – јавља непремостиви раскорак између речи и дела – јер то није питање система, већ манипулације прокламованим вредностима – и овде је основни тон легитимно ироничан.

Сам Шеварлић казује: “Често сам се, у својим делима, бавио судбином Србије, како оне средњовековне тако и савремене, од Карађорђевић до наших дана, настојећи да истражице законмерне константе које одређују наш колективни историјски усуд. Фасцинантно

је како нам се, током векова, од Немањића до данас, дешава једна те иста историјска прича, коју репродукује, до у бескрај, једна те иста судбинска матрица. Реч је о једном те истом ирационалном, волунтаристичком стању свести, које меша привид и стварност, које блокира могућност извлачења логичких консеквенци из онога што нам се дешава. То је свест која енергично одбија да се суочи са чињеницом да одређени узроци увек рађају одређене последице; та свест нам шапуће: “Можда неће баш сада”, и “Можда неће баш мени (нама) то да се деси” – то што се дешава увек и свима. Из тог и таквог волунтаризма рођена је такозвана Небеска Србија, која од средњег века до данас ствара побачене историјске пројекте и води унапред изгубљене ратове са великим светским силама, ратове у којима је изгубила свој најбољи генетски потенцијал, територије, па и душу...”

После читања *Византијског амџи-сџи* верујемо да овој именованој трагедији српског народа није потребно ни једно друго дело да би се заокружило искуство самораспадања и самопропадања, оно трагично искуство живота које Србе држи оковане за кавкаске стене, док му птичурине и са Истока и са Запада кљуцају и прождиру живу утробу.

Намерно нећу препричавати ово Шеварлићево дело јер сматрам да свако ко држи до себе и сопственог интегритета, до достизања мудрости и знања треба да га прочита, ако не због самог доживљаја и спознаје природе сопствене трагедије, а оно због искуства савршенства уметности у којој сви делови служе целини, а она их, без обзира на њихову карактеролошку хетерогеност, увезује у један смисао, у један недељиви доживљај. Ликови, сцене, сукоби, идеје, различитости и сличности и остали драмски елементи ове драме развијају

се и делују и једном правцу који нам јасно осветљава положај Србије што растрже саму себе до потпуног поништавања државне самосталности и историјске аутентичности.

Иронија и цинизам, интелектуална жестина коју осећамо у овој драми као да извиру из запрепашћења што толико људи види ствари онаквима какве нису. Кад се нешто ваљано схвати и проучи губе се псеудоромантика и глагољивост, без обзира о чему је реч.

Двојство песника и циника је плодно; потреба за истинским идеалом опоравља лаки, површни идеализам, очишћен од свега стварног, потреба за разобличавањем мистификације тзв. стварности рађа тежњу за проналажењем себе негде у темпоралној дубини. Миладин Шеварлић искорачује из транспарентног Сада, разапетог између оног Пре и оног После; његово отварање према прошлости, као одређујућем и не-ишчезлом, прати ретровизионарски поглед који синхронизовано декодира шифру времена и присаједињује садашњости ту бескрајну временску амплитуду.

Шеварлић веома успешно кроз окно садашњости ступа у флуид прошлости и тражи обележавајући знак у старовремским књигама за именовање света. У мудрој, снажној драми *У рукама оцацбине* он се ефикасно подупири филозофском тезом и следствено томе, политичком темом. У саму жижу драмске узрочности алеаторно је стављен млади побуњени човек који, хуманистичким образовањем и идејним заносом, збори и дела у прилог слободи – човека уопште.

Симболичко језгро Шеварлићевих драма са савременом тематиком, било да су оне водвиљи, психолошки трилери, комедије, сатире или драме у ужем смислу, јесте у дехуманизацији свих претпоставки које су човека концептовале као слободно, мислеће, разумом

обдарено биће. Индикативно је да тај процес дехуманизације расте како се ближимо савременом тренутку. Он је особито видљив у новијим драмама, објављеним у овој књизи (*Scherzo, Балканска рајсодија, Ајсолућини слух*) које се баве нашом урушеном, туробном свакодневицом. Порок и наказност у овим Шеварлићевим драмама изобличени су, прокажени, жигосани. Али они тиме нису ишчезли. Напротив. Хранећи се сопственим изопаченостима, у клими која афирмише деформитет моралних вредности, они су, сведоци смо томе, гротескно нарасли као квасац у небројеним политичким фарсама нашег доба. Међутим, било би погрешно из тога извући закључак да су Шеварлићеве драме идеолошки обојене. Зло које је у њима исмејано, изобличено или карикирано, није политичке природе. Оно је метафизичко, јер исходи из природе самога човека.

“Додатни квалитет Шеварлићевих драма” – каже др Бошко Сувајџић у тексту *Чудојворни џрсјен драмске ковине* (Миладин Шеварлић, *Изабране драме 2*, Удружење драмских писаца Србије, Београд 2006.) – “јесте њихова изузетна сценичност. У драмским репликама, иза слојевите лексичко-фразеолошке структуре, назире се згуснута мрежа значења која именује појмове тек у садејству са позоришним артефактима иза сцене. Шеварлић је позоришни човек у правом смислу те речи. Он мисли драмски. Он пише драмски. У драмама Миладина Шеварлића испољено је несумњиво драматуршко мајсторство.

Није лако са Шеварлићем. Теме његових драма нису ни једноставне, нити пријатне. У његовим драмама, (псеудо)историјским или грађанским, суочавамо се увек са истим стваралачким напором. Напором да се демантирају ме-

ханизми политичке и идеолошке манипулације људима и њиховим животима. Опсесивна Шеварлићева тема је анатомија Зла у српском грађанском друштву. И она је у његовим драмама као ретко где пластично и убедљиво изведена.

Миладин Шеварлић није тематиком, нити начином обраде својих опсесивних тема покушавао да се додвори читалачкој или позоришној публици. Можда је то један од разлога што овај изузетан драмски опус још увек нема ваљану позоришну и књижевно-критичку рецепцију. Мислим да није претерано рећи да се овом књигом изабраних драма Шеварлић сврстао у ред најзначајнијих српских савремених драмских писаца.”

Драмска реч и драматуршка глоса код Миладина Шеварлића изузетно је, притом, литерарна и у својој суштини песничка. Тај књижевни контекст порађа слојевиту драмску реч која служи, не да се њоме завара ћутање, не да се јефтино у себи што скупље прода, већ да се кроз њу отвори оно што је најмуклије у бићу, већ да само ћутање проговори.

И кроз кога год проговори суштина, у радосном је то поништавању себе. Јер до у бескрај премаша границе и моћ убоге јединке. Обелодањујући се, доноси сопствено поништење. И мислим, нема тога који, иза стварно исказаног, неће посумњати – јесам ли ја то заиста могао? И да, ако не као Сократ у пуној свести, оно бар наслућујући не помисли – демон ми је дошапнуо.

Мерило је специфичној духовној речи да ли је бит проговорила кроз њу или није. И колика је њена несамерљивост, управо толико је у њој и присуство бити. Као ноћ која би, остајући то, наједном била видљивија него дан.